

KÉGL ILDIKÓ

„Csüng az idő a meggörbült mutatón”

Balázs F. Attila: *Újrafestett rácsok* című kötetéről

Miért kell újrafesteni egy rácsot? Lekopott róla az előző festékréteg? Netán új idők új színeivel mázolniánk át régi rácsokat? Egyáltalán miért van szükség a rácsra? Védelmet ad, elválaszt? Növeli a biztonságot vagy fokozza az elmagányosodást? És vajon akkor is módunkban áll újrafesteni azt a rácsot, ha az csak a képzeletünkben létezik? Meglehetősen sokrétű, önmagukon túlmutató kérdések, burjánzó szimbólumértelmezések tolongnak a fejünkben Balázs F. Attila legújabb kötetének kézbevétele után. Konstatálhatjuk, hogyan gondolkodik a költő – jelesül egy háromlaki

költő – a világról, amelyben benne foglaltatik, és miféle kellékeket válogat eszköztárából, hogy reflektáljon rá? Balázs F. Attila lírájában zavarba ejtően banális pillanatokot szövegez meg – javarészt minimalista módon –, majd ötvözi azt mély filozófiai tartalommal, hogy végül egyetemes dimenzióba emelje mondanivalóját. Ebből a sajátos elegyből rendre olyasvalami sarjad, amitől különösen közel érezzük magunkhoz a jellemzően a harmadik erdélyi Forrás-nemzedékhez sorolt, Marosvásárhelyen született, Pozsonyban kiteljesedő költő beszédmódját. A kötet líráit mintha az elődeitől is elégikusabb hangfekvéssel szólaltatná meg a szerző, azokat már-már schopenhaueri pesszimizmus árnyalja. Ez a melankolikus intonáció úgy tölti meg az alig több mint száz oldalas kötetet, hogy ezáltal vaskosnak érezzük azt, a hiányversek sajátos enciklopédiájának. A versek befogadása közben – és azt követően is – mindennemű percepciónk azt közvetíti, hogy minden elmúlik, csak maga az elmúlás van kifeszítve az öröklet időtlen vásznára.

Balázs F. Attila nagy utazó. Ez a tény kétségkívül alakítja líráját. Miképp a szubjektumában fellelhető erdélyisége, felvidékisége, ha úgy tetszik, sokszínű magyarsága. A világban való barangolásai során, nem pusztán más kultúrákba nyer bepillantást, de lehetsége van arra is, hogy

távolról szemlélje sajátját. Kellő távolságra menni az otthontól, távolról fókuszálni rá – akárcsak egy impresszionista festményre –, úgy csodálni ezt a szomorúfűzből kifaragott bölcsőt, a Kárpát-medencét s a beleteremtett embert. Balázs F. Attila jellemzően a beleteremtett embert nézi: önmagát, minket. Meglehet, ez az oka annak, hogy a *Marseille*, *Bukarest*, *Kolozsvár*, *Miami*, *Managua* című versei nem egy-egy városképet festenek elénk, miképp azt a cím sejtetné. Az adott művek nem kifejezetten, sőt javarészt egyáltalán nem Marseille-ről, Bukarestról, Kolozsvárról, Miami-ról, Managua-ról szólnak, hanem az emberről. Mindenekelőtt az egyetemes vágyak beteljesülését áhító, többnyire magára maradt, útkereső emberről. Annak egy-egy pillanatképéről. *Jungot olvastam egy padon / nem először / közben fejhallgatóból a Modern Jazz Quartet ostromolta hallószervemet.* Zavarba ejtően hétköznapi képek, ezzel együtt felkavaró gondolatok jelennek meg *Kolozsvár* című versében is: *olyan a világ körülöttünk, mint félig kirakott puzzle / mi sem illünk bele a képbe – gondolod / de nem szólás semmit / szivarra gyújtasz és nézed a nyugtalan / füstkarikát.*

Nyugtalan, útkereső kötet Balázs F. Attila hetedik önálló versgyűjteménye, mely egy kiábrándult, már-már hitehagyott szerző kapaszkodókkal nem túl sűrűn kirakott vallomásaiba enged betekintést. Gyakorta érezheti úgy a szövegkorpuszokat megfejteni kívánó olvasó, hogy más fogódzója nem is maradt a szerzőnek, mint a szavak, amelyeket társadalomkritikái során is segítségül hívhat: *gyakorold be a gesztusokat / hangoztass szlogeneket / míg tekintetük / mint bogáncs tapad rád / vakon követnek majd mint a / megváltót / és szabadnak érzik magukat / az újrifestett rácsok mögött.* Sorolja a költő a hatalomhoz vezető út kellekeit provokatív fásultsággal az *Újrifestett rácsok* című művében, a kötet címadó versében. Nehéz nem észrevenni az „ajánlás” mögött meghúzódó maró gúnyt, éles szemű társadalomkritikát. A szövegben megtestesülő tény – miszerint a szabadság csak képzet, évszázados, bevett PR-fogások, jól bevált módszerek segítik a hatalom gyakorlóit a nép ámitásában – eleve enerválttá teszi a címadó verset, s mind ezt tovább erősíti, hogy a kiábrándultság feloldását hiába várjuk, az nem történik meg. Úgy az adott versben, mint költészete egészében fel-felsejlik a kisebbségi létbe sodort egyén magáramaradottságának érzése.

„Míg a többiek játszadozásban, finom líraiságban élték ki magukat, és minden egyebet, ami szemet szúrt volna, ügyesen kódoltak, Balázs F. Attila köntörfalazás nélkül írta ki magából minden nyugtalanságát, vívódását, és

versei hemzsegték az agresszív képektől¹ – jegyzi meg Orbán János, a Forrás harmadik nemzedékéhez tartozó költő sajátos, már-már önsorsrontásba torkolló, őszinte hangvételéről szólva. Miképp Orbán János rámutat, Balázs F. Attila első, *Maszkok* című kötete épp merészsége, kritikus látásmódja okán akadt el a román cenzúra útvesztőjében, hogy végül csak 1992-ben, Pozsonyban lásson napvilágot. „Nyilvánvaló volt, hogy az erdélyi ifúságra nem a rendszer által elvárt hatást fogja gyakorolni”² – mérlegeli a mellőzöttség okát a székelyudvarhelyi író, helytörténész. Jóllehet az idézett mondat mögött világosan felsejlik a román diktatúra irodalmi életbe történő markáns beavatkozása, azt kijelenthetjük, hogy társadalmi berendezkedéstől függetlenül sem kíván foglalkozni a költő azzal a kérdéssel, milyen is verseinek „elvárt” hatása. És bizony szembefordulni a mindenkori társadalom eltorzult igazságaival, rávilágítani konvencionális hazugságaira aligha kényelmes, de kétségkívül tiszteletet érdemlő vállalás.

Úgy a társadalomban, mint a privát életben zajló eseményeket – az észlelhető valóságot, és az azon túli tartományt is – kritikus szemmel figyeli, s észrevételeit illúziók nélkül önti versebe. A lírai én úgy ötvözi a profánt – olykor az egészen közönséges terminusokat – a szakrálissal, hogy abból újszerű versbeszéd születik. Pedig azt hittük, *Történet* című versének reménytelensége után nincs hova tovább reménytelenedni: *és akkor jöttek / összeszedték a harangokat / ágyúkat öntvén belőlük / aztán ágyúkból öntött / harangokat bozttak / néma tornyokba / és megint jöttek / összeszedvén a harangokat / aztán elfelejtették / újraönteni őket.* Az ide citált sorok olyan elementáris erővel robbantják szét szépbe szótt hitünket, hogy úgy érezzük, mintha tényleg itt felejtett volna bennünket az Isten. Ebben a kiábrándult létben az identitás is repedezni kezd, az énazonosság megkérdőjeleződik: *arc villan a tükrörben / idegen vonás / én vagyok? / te vagy? / vagy valaki más.* Az énazonosság minimalista verse ez, annak kérdései és dilemmái szövik át a költeményt, miközben Babits *Gólyakalifa* és Szabó Lőrinc *Énhasadás* című műveinek üzenete egyszerre olvasható ki a sorokból. Csak míg Babits Mihály egy teljes regényben, Szabó Lőrinc egy versszakban, addig Balázs F. Attila eme tizenhét sorban keresi a választ a mélylélektani fogantatású babitsi kérdésre: „miért éppen én vagyok a sok közt én?” Miközben saját énjünk megmagyarázhatatlansága tükröződik vissza a versből, a sorok rávilágítanak arra is, hogy identitásunk emberi mivoltunk egyik legnagyobb értéke. Milyen am-

¹ Sütő Csaba idézi Orbán Jánost. In: *Balázs F. Attila legszebb versei*. AB-ART Kiadó, Pozsony, 2012. 138.

² Uo. 137–138.

bivalensnek sejlik fel a tény: az, hogy öntudattal rendelkezünk, magában rejti a csapdát, hogy meg tudjuk kérdőjelezni az önazonosságunkat. *Kéjfeszített kötélt a két agyfélteke között / ki egyensúlyozzik rajta?* – kérdi *Ólompobár* című versében. És bár nyugtalanító, elégikus hangvételő a vers, mégis mintha önmagában a puszta szembesítéssel – egyedi és megismételhetetlen voltunk sulykolásával – ösztönzőleg is hatna, segítségünkre lenne abban, hogy felismerjük, kötelességünk kamatoztatni talentumainkat.

Feketén gomolygó érzések jellemzik a felvidéki-erdélyi költő líráját, amelynek markáns szervezőelve a dichotómia, ennek okán konzekvensen a végesség aspektusából tekint a létre. Szövegkorpuszaiban minden az elmúlás köré szerveződik, még a születés is. Adott esetben a szerelem születése. Ilyenformán a múlandóság árnyékából fogan szerelmi lírája is, melyek mondanivalói így eleve predesztináltak, s olvasásuk közben joggal érezhetjük, hogy még a legvágyottabb pillanatokot leíró vallomásokra is valamiféle halovány melankóliafátyol vetül. *Ütközés* című versének nyughatatlan sorai mintha arról árulkodnának, hogy sosem tud maradéktalanul örülni a költő. Mintha képtelen lenne a pillanat küszöbére akárcsak egyetlen másodpercre leheveredni, mert egy hang belőle kérlelhetetlenül kiszól, s eme cselekedetet máris vegetálásnak definiálja. Mintha ott lüktetne ereiben egy beépített homokóra, amely elszántan pereg, hogy a lepotyogó homokszemek az örömteli pillanatokot is stigmatizálják, figyelmeztetve a szerzőt: elmúlik. Ez is elmúlik! *a test, a test: bujaság, örömtanya / áramütés, vonaglás / beködolt balál.* Miképp a rácsról lepattozó festék, mi emberek is lepattoozunk majd az idő vaskerekéről, semmivé leszünk. Mintha ez lenne a szerző minden alapmotívuma és végkövetkeztetése, s költői eszköztárából szigorú dramaturgként kizárólag az elmúlás témaköréhez válogatna nyelvi és képi kellékeket. Ilyenformán a kötetbe foglalt hetvenhárom vers üzenetét ehhez hasonló sorokba sűrítethetnénk: *folyik a homok a semmi száján.* Sajátos intonációt ad verseinek az olykor egészen határozottan manifesztálódó – máskor csak finoman a verssorok közé kéredzkedő, ám mindvégig jelenlevő – kérdés, mivégre jöttünk a világra. A világban elfoglalt helyét – mint valami tájékozódást segítő GPS-koordinátát – kétségbeesve kereső költő vallomásai ezek. Az elmúlás-perspektívából történő szemlélődés, az idő szorításának feszélyező nyomása pedig kétségkívül oka lehet a verssorokból kiáradó konstans nyugtalanságnak, s ezzel együtt az apátiába – de legalábbis keserűségbe, enerváltságba – hajló alaphangnak, mely a kötet egészét meghatározza. *Úgy fogy el az út a lábad alatt / hogy észre sem veszed / kinyílnak-e a szárnyaid?* – mondja *Fátum* című versében, olyan érzést keltve az olvasóban, mintha egy ontológiai tanulmány-

kötetet forgatna, melyben a létről szóló esszék tévedésből verses formában íródtak. A lírai én – miközben elsősorban önreflexiót végez – az olvasóhoz (is) szól, méghozzá olyan meszes közönnel, ami kiábrándultságot, fásultságot transzportál szerzőből versbe, versből olvasóba. A Balázs F. Attila vallomáslírájából kiszűrődő létértelmezés teljességgel nélkülözi a fennkölséget, a ragyogó szemű rácsodálkozást, amitől aztán a hiány megszövegezése, a fájdalom manifesztálódása még vaskosabbá válik, mint az elsőként észleljük, s mint amennyit egy szuszra képesek vagyunk befogadni. A költő legújabb kötetét ezért nem érdemes egyszerre elfogyasztani. Talán nem is illik. Talán nem is lehet. Úgy kell nekilátnunk a hetvenhárom versből álló gyűjteménynek, mint egy ínycsiklandónak tűnő, szépen szervírozott, ám laktató ünnepi menünek, ami mértékletesség híján bizony megárhathat. Olykor az öünkbe kell ejteni a kötetet, emészteni, időt adni a versnek, hogy elvégezze a feladatát bennünk. Engedni a *Homokórának*, a *Kisiklott villamosnak*, a *Kéknek*, a *Puzzle-nak*, az *Ólompohárnak*, a *Delete-nek*, hogy tegye a dolgát: hasson, gyarapítson, s ha kell, szembesítsen, fájjon, inspiráljon, felrázzon. Vagy csak gyönyörködtesen, afféle kosztolányis boldog-szomorúsággal. Mindeközben azt tapasztaljuk majd, hogy – a szerzővel egyetemben – magunk is az időről kezdünk gondolkodni. Mint Shakespeare, aki négyszázhusz éve – az idő filozófiájának aspektusain töprengve – így mondta: „az idő emberenként más-más sebességgel halad.” Vagy mint Einstein, aki ugyanezen analógia mentén értekezik az idő viszonylagosságáról, illuzórikus voltáról. Balázs F. Attila képekben beszél az időről. Mi pedig a bravúros sűritéseken elcsodálkozva, szemünket tágra nyitva automatikusan vetítjük ki magunk elé a költő által megfestett képet, ahogyan *csüng az idő a meggörbült mutatón*. S ha az időt ezúttal, mint a szerző hatvanhét évében felhalmozott élettapasztalatot és létértelmezést definiáljuk, akkor alighanem megfejtettük, mitől görbült meg az a mutató.

Látszólag paradoxonnak tűnhet, mégis miközben engedjük a versnek, hogy utat találjon hozzánk, s a szerző létértelmezésein merengünk, olyan benyomásunk támad, képesek vagyunk lassítani az idő múlásán. Ha úgy tetszik – átlépve köznapi értelemben vett határainkat – transzcendens élménnyé fokozhatjuk a befogadást. Ilyen módon enged bepillantást – mindenféle pátosz és fennkölség nélkül – egy karcsú verseskötet a lét magasabb dimenzióiba. S befogadói oldalról aligha lehet ennél vágyottabb szerepelvadásunk.

(*Hungarovox Kiadó, Budapest, 2020*)